

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-139>

УДК 33.338.338.1

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

CURRENT TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESS IN UKRAINE

Михайленко Дар'я Геннадіївна
кандидат економічних наук, доцент,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8420-6510>

Mykhailenko Daria
V.N. Karazin Kharkiv National University

У статті досліджено сучасні тенденції розвитку малого підприємництва в Україні. Виокремлено особливості функціонування малого підприємництва в умовах високих ризиків та невизначеності. Було проаналізовано тенденцію функціонування підприємств в період бойових дій. Обґрунтовано фактори впливу на розвиток підприємництва в період бойових дій та перспективи відновлення в повоєнний період. З урахуванням сучасних тенденцій розвинутих країн, було обґрунтовано, що для розвитку малого підприємництва важливу роль відіграє інноваційний розвиток, особливо в галузях які пов'язані з інформаційними технологіями, програмним забезпеченням, інтернет-торгівлею. Досліджено перешкоди, які сповільнюють розвиток підприємницьких ініціатив в довоєнний період, та було запропоновано заходи щодо стимулювання малого підприємництва в повоєнне відновлення держави.

Ключові слова: мале підприємництво, розвиток, конкурентоспроможність, тенденції, релокація підприємств.

The article examines the current trends in the development of small business in Ukraine. The peculiarities of functioning of small business in conditions of high risks and uncertainty are highlighted. The tendency of functioning of enterprises in the period of hostilities is analysed. The factors influencing the development of entrepreneurship during the period of hostilities and the prospects for recovery in the post-war period are substantiated. Some of the enterprises located in the territories of active hostilities or in the temporarily occupied territories were forced to relocate their facilities to other, more peaceful regions of the State. Taking into account current trends in developed countries, the article proves that innovative development, especially in the fields related to information technology, software, and e-commerce, plays an important role in the development of small businesses. The article investigates the obstacles that slowed down the development of entrepreneurial initiatives in the pre-war period and proposes measures to stimulate small business in the post-war recovery of the state. It is proved that in order to develop and support small business in the post-war period of state reconstruction, it is important to develop appropriate programmes and regulations for the implementation of such measures. It is substantiated that in order to stimulate the return of the population, it is necessary to provide the necessary infrastructure (housing, industrial, logistics) and create jobs. The need to introduce reforms that will help create a favourable climate for the development of small businesses is identified. It is determined that the main strategy for the development of small business today is an export-oriented approach that provides access to international markets and contributes to competitiveness. The development of digitalisation contributes to the emergence of new forms of entrepreneurial activity, one of which is the development of e-commerce. It is proved that the use of innovative technologies in production and management will allow enterprises to increase their competitiveness and adaptability, to be more flexible in the face of changing environment.

Keywords: small business, development, competitiveness, trends, relocation of enterprises.

Постановка проблеми. В розвинених країнах мале підприємництво відіграє ключову роль в соціально-економічному розвитку держави, впливаючи на її конкурентоспроможність. Оскільки саме малий бізнес за раху-

нок своєї адаптивності та гнучкості приймає участь у створенні нових робочих місць, самозайнятості населення, реалізує інноваційні проекти, що сприяє збільшенню податкових надходжень до бюджету. За рахунок залу-

чення інвестиційних коштів мале підприємство реалізує інноваційні проекти, що позитивно впливає на конкурентне середовище та стимулює ринок праці до появи нових компетентностей серед працівників. Саме тому значення малого підприємства для розвитку країни є вкрай важливим та потребує дослідження факторів його розвитку. На сьогодні в Україні саме мале підприємство є ключовим фактором самозайнятості населення, за рахунок релокації підприємств з зони активних бойових дій, їх адаптації до нових умов дозволило відновити частину робочих місць та збільшити податкові надходження до бюджетів приймаючих громад. Функціонування малого підприємства в умовах бойових дій та повоєнного відновлення держави є актуальним завданням для органів влади що потребує додаткових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання розвитку малого підприємства присвячено роботи багатьох вітчизняних вчених, серед яких можна виокремити праці Варналія З. С., Вороніна В. Є., Воронич К. М., Геєця В. М., Кужель О. В., Петренка В. П., Тимченко О. І. та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте питання розвитку та стимулювання малого підприємства в період бойових дій та повоєнного відновлення держави з урахуванням таких умов функціонування потребують подальших досліджень.

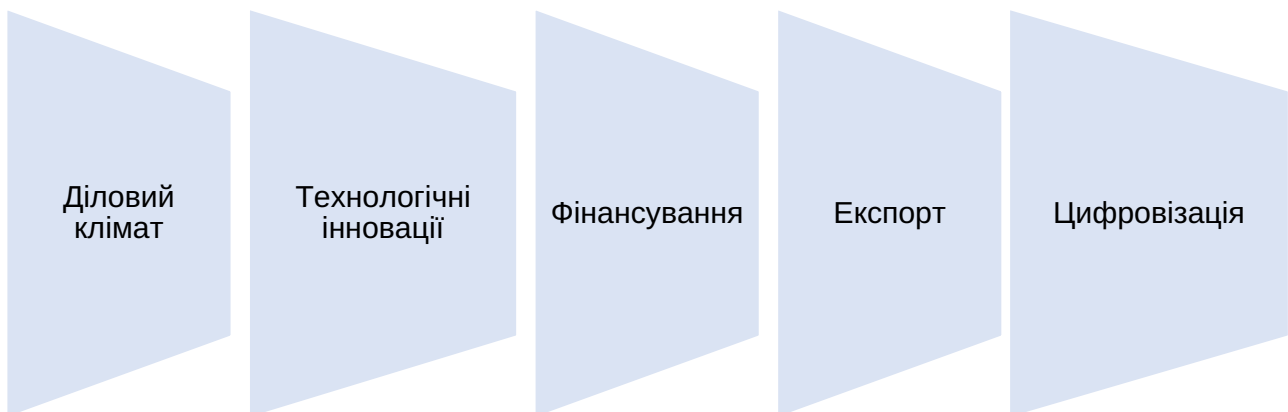
Мета статті полягає у дослідженні сучасних тенденцій розвитку малого підприємства в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження досвіду розвинутих європейських країн підтверджує важливість

розвитку малого підприємства для економіки держави. Важливість розвитку малого підприємства пояснюється його здатністю швидко адаптуватися до нових умов функціонування, залучати інвестиційні кошти на інноваційний розвиток. Саме мале підприємство забезпечує робочі місця в невеликих містах та селищах, сприяє наповненню бюджетів, сприяє розвитку самозайнятості населення, що позитивно впливає на розвиток територій. Важливість розвитку підприємства потребує моніторингу тенденцій його функціонування з метою корегування нормативно-правового та економічного стану їх функціонування з боку державних органів влади. До основних аспектів розвитку малого підприємства доцільно віднести (рис. 1).

Для розвитку малого підприємства та залучення інвестицій важливу роль відіграє діловий клімат та імідж держави. Для поліпшення ділового клімату держава спрощує адміністративні процедури, систему оподаткування розвитку підприємницьких ініціатив.

Для розвитку підприємства важливу роль відіграє інноваційний розвиток особливо в галузях які пов'язані з інформаційними технологіями, програмним забезпеченням, інтернет-торгівлею та іншим. Оскільки на сьогодні цифровізація та інтернет технології мають ключовий аспект у розвитку економіки більшості розвинутих країн. Саме застосування технологій цифровізації сприяє забезпеченню конкурентоспроможності малого підприємства. Не зважаючи на необхідність та стратегічний потенціал інноваційного розвитку підприємств головною перешкодою щодо втілення таких процесів є низький рівень фінансового забезпечення підприємств. Обмеження доступу до фінансових ресур-

Рис. 1. Основні аспекти розвитку малого підприємства в Україні

Джерело: запропоновано автором

сів на сьогодні для малого підприємництва є основною перешкодою їх функціонування. З боку уряду реалізуються заходи щодо спрощення доступу до кредитів та інших джерел фінансування малого підприємництва. Для підвищення експортного потенціалу держава запроваджує заходи щодо підтримки міжнародної торгівлі для малого підприємництва [2]. Так, згідно статистичних даних в Україні в період 2013–2019 років спостерігається зменшення кількості малого підприємництва на 3,07% (рис. 2).

У 2019 році в порівнянні з 2018 роком спостерігається збільшення кількості малого підприємництва на 6,7%. В 2020 році в порівнянні з 2019 роком відбувається зниження кількості малого підприємництва у зв'язку з пандемією COVID-19. У 2022 році в порівнянні з аналогічним періодом минулих років значно зменшилася кількість малого підприємництва через повномасштабне вторгнення в Україну. Через нестабільну безпекову ситуацію більшість підприємств вимушені були зупинити свою роботу. Частина підприємств опинилася на території тимчасової окупації, що також вплинуло на загальну кількість даних суб'єктів. Загалом у 2022 році спостерігається значне зниження кількості підприємств через бойові дії на території держави.

При аналізі обсягів реалізованої продукції малими підприємствами можна зробити висновок, що 2020 році спостерігався максимальний обсяг (20,5%) за період 2013–2022 років. Не зважаючи на пандемію COVID-19 більшість підприємств продовжили свою діяльність, змінили форму виробничого процесу, тим самим реалізувавши значну частину своєї продукції (рис. 3).

У 2022 році середні та малі підприємства збільшили свої обсяги реалізованої продукції в порівнянні з 2021 роком, що позитивно вплинуло на загальний економічний стан держави та регіонів. Великі підприємства у 2022 році в порівнянні з 2021 роком зменшили обсяги реалізації своєї продукції на 3,43%.

Такі несприятливі тенденції вплинули на кількість зайнятого населення в бік його скорочення (рис. 4). Так, на великих підприємствах в 2022 році в порівнянні з 2021 роком кількість зайнятих працівників зменшилася на 16,9%. На середніх підприємствах у 2022 році в порівнянні з 2021 роком кількість зайнятих працівників зменшилася на 12,9%, на малих підприємствах зниження відбулося на 19,5%.

На сьогодні мале підприємництво продовжує здійснювати свою діяльність у всіх регіонах держави не зважаючи на досить складну безпекову ситуацію. Частина підприємств,

ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА БІРЖОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

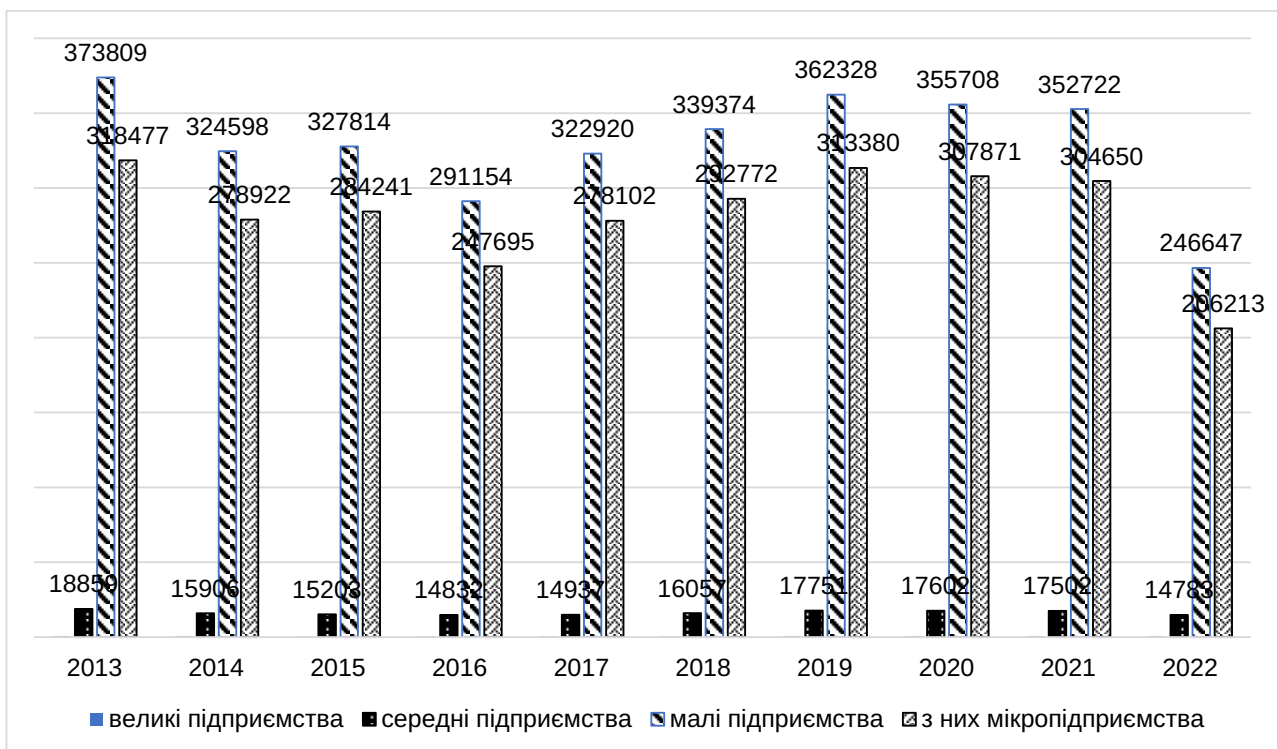
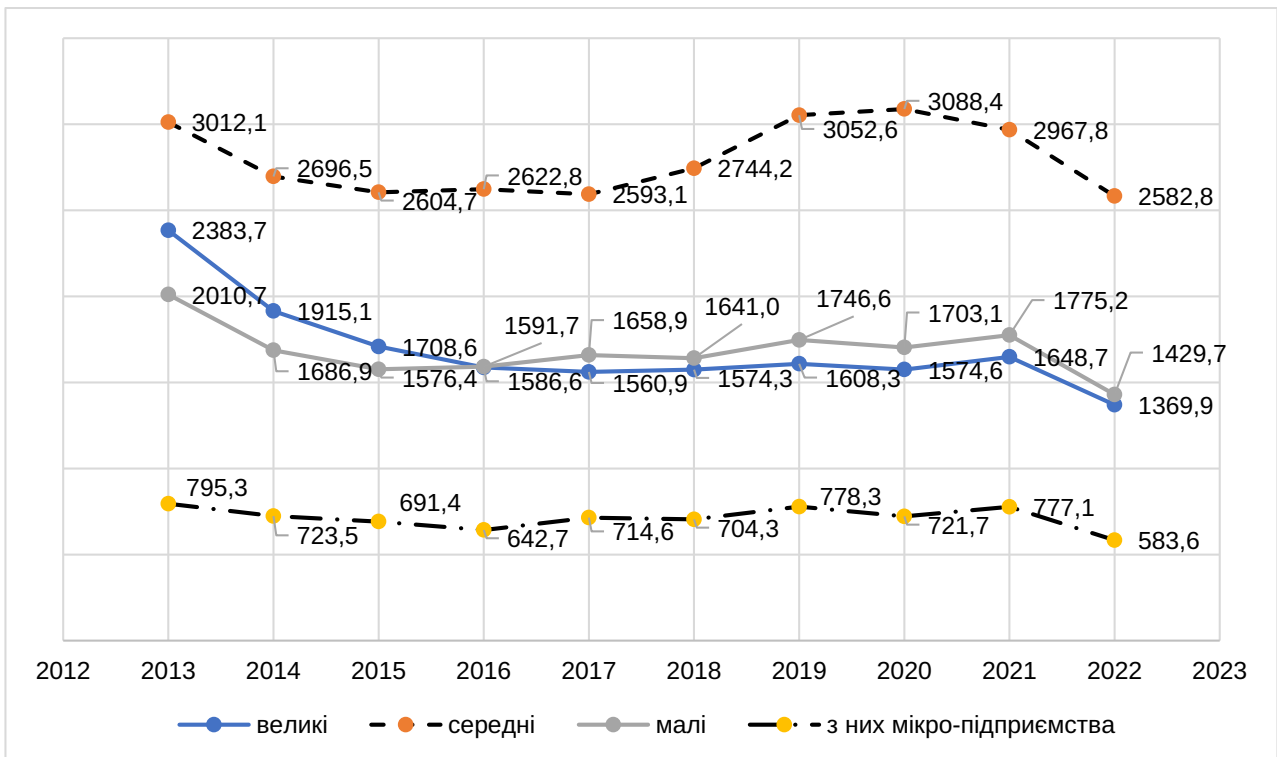

Рис. 2. Розподіл кількості підприємств за видами (одиниць)

Джерело: узагальнено автором на основі [5]

Рис. 3. Обсяг реалізованої продукції підприємствами (у % до загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) відповідного виду діяльності)
 Джерело: узагальнено автором на основі [5]

Рис. 4. Кількість зайнятих працівників з розподілом за видами підприємств (тис. осіб)
 Джерело: узагальнено автором на основі [5]

які розміщувалися на територіях проведення активних бойових дій, або опинилися на тимчасово окупованих територіях, вимушені були

релокувати свої потужності до інших, більш спокійних регіонів держави. Так, за допомогою Державної програми Prozorro.Продажі.

було релоковано 840 підприємств в інші регіони держави [3]. Згідно даної програми релокація підприємств здійснюється в 16 регіонів країни. Найбільша частка підприємств перемістилася у Закарпатську та Львівську області (120 та 199 підприємств відповідно). Також лідерами є Чернівецька область – 78 підприємств та Івано-Франківська область (70 підприємств) [7].

Для підтримки та розвитку малого підприємництва у повоєнний період відбудови держави важливо вже сьогодні розробляти відповідні програми та норми щодо реалізації таких заходів. У довоєнний період основні проблеми розвитку підприємництва включали наступні аспекти:

- бюрократія та корупція, за рахунок складності адміністративних процедур (велика кількість дозволів, звітності) значно ускладнюють процеси здійснення підприємницької діяльності;

- недостатність фінансових ресурсів для розвитку бізнесу через високі вимоги до банківського кредитування, високий рівень відсоткових ставок, обмежений доступ до альтернативних фінансових джерел;

- нестабільність нормативно-правового поля, що створює невизначеність та високий рівень ризику для підприємств;

- податкове навантаження, яке є складним для малого підприємництва;

- нерозвиненість інфраструктури, що значно ускладнює можливості для бізнесу та збільшує витрати на забезпечення діяльності;

- низький рівень підприємницької відповідальності та підтримки ініціатив, що може перешкоджати ефективному веденню малого бізнесу;

- соціально-економічні фактори, які характеризуються низьким рівнем доходів населення, політичною нестабільністю в державі, що впливає на рівень попиту на товари та послуги малого підприємництва.

Означені перешкоди необхідно мінімізувати для успішного розвитку та відбудови підприємств малого підприємництва. Оскільки саме в період повоєнної відбудови економіки держави, саме мале підприємництво стане рушійною силою щодо відбудови звільнених територій. Відбудова великих підприємств та промислових об'єктів на таких територіях потребує значних фінансових вкладень та є довготривалим процесом [4]. Для стимулювання повернення населення необхідно забезпечити необхідну для життєдіяльності інфраструктуру (житлову, промислову,

логістичну) та створити робочі місця. Мале підприємництво може забезпечити той економічний фундамент, який спроможний забезпечити не тільки робочі місця але й виробництво необхідних товарів та послуг на територіях відновлення. Але для реалізації даних напрямів вже сьогодні владі на всіх рівнях необхідно запроваджувати реформи, які сприятимуть створенню сприятливого клімату для розвитку малого підприємництва, а саме:

- формування виваженої податкової політики з урахуванням потреб та стану конкретних суб'єктів підприємництва;

- створення умов щодо стимулювання інвестиційної привабливості територій;

- зниження рівня корупції та бюрократії, що сприятиме залученню інвесторів в економічний розвиток держави;

- стимулювання інноваційного розвитку малого підприємництва на основі підтримки участі в грантових програмах, залучення до участі в конкурсах міжнародних фондів та спільних підприємств;

- розробка гнучкої політики кредитування малого підприємництва з урахуванням державних гарантій для фінансових установ;

- розвиток напрямів соціальної відповідальності бізнесу та забезпечення корпоративної культури.

Дані заходи сприятимуть розвитку підприємницьких ініціатив, забезпечать конкурентоспроможність економіки та держави в цілому. У довоєнний та період війни уряд запровадив через портал Дія відповідні ресурси щодо підтримки розвитку малого підприємництва, одним з яких є можливість отримання гранту від держави для розвитку бізнесу. За підтримки Уряду Німеччини та фінансування Європейського Союзу було отримано грантової допомоги на розвиток малого підприємництва. Не зважаючи на складні умови безпеки діяльності українське підприємництво адаптується до нових умов функціонування та продовжує здійснювати свої виробничі функції. Основна стратегія розвитку малого підприємництва на сьогодні є експорт орієнтований підхід, який забезпечує вихід на міжнародні ринки та сприяє забезпеченню конкурентоспроможності [6].

На сьогодні головною проблемою розвитку малого підприємництва залишається низький рівень фінансування, що знижує конкурентоспроможність вітчизняних підприємств. Не зважаючи на високий рівень невизначеності та небезпеки планування діяльності підприємництва є важливою ланкою його

успішного функціонування [1]. В таких умовах ефективним буде розробка різних сценаріїв розвитку подій, від оптимістичного до песимістичного, в залежності від факторів оточуючого середовища. Якщо розглядати загальні перспективи розвитку підприємництва, то в умовах повоєнного відновлення держави першими кроками повинно стати удосконалення нормативно-правового забезпечення, яке сприятиме розвитку підприємницьких ініціатив. Розробка системи пільгового кредитування та спрощеної податкової політики саме для малих підприємств. Підтримка інноваційних методів забезпечення функціонування бізнесу (толінг, е-комерція). Саме орієнтація на нові методи та способи ведення бізнесу дозволяють підприємствам в умовах нестабільності та невизначеності буди більш адаптивними до таких несприятливих умов. Розвиток цифровізації сприяє появі нових форм підприємницької діяльності, одним з таких поширених напрямів є розвиток е-комерції. Такий від діяльності може використовуватися як додатковий до основної для розширення клієнтської бази, так і бути основним видом. Для стратегічного розвитку малого підприємництва на засадах інноваційності необхідно налагоджувати співпрацю між закладами освіти та бізнесом, для формування відповідного збалансованого бачення

нових технологій та рівня освіти майбутніх фахівців. Саме знання та компетентність фахівців відіграють ключову роль у прийнятті інноваційних рішень для розвитку підприємництва в довгостроковій перспективі. Використання інноваційних технологій дозволить підприємствам підвищити рівень своєї конкурентоспроможності та адаптивності, бути більш гнучкими в умовах зміни оточуючого середовища.

Висновки. Мале підприємництво має стратегічне значення для відновлення економіки держави та підвищення рівня її конкурентоспроможності. В розвинених країнах саме мале підприємництво займає основне місце в забезпеченні економічного розвитку за рахунок впливу на структурну перебудову економіки, насиченню ринку необхідними товарами та послугами, та формує середній клас. Для України саме такі напрями відбудови економіки є актуальними, особливо в умовах економічної та безпекової кризи. Відбудова вітчизняної економіки залежить від ефективного функціонування підприємництва з урахуванням створення сприятливих умов з боку держави. Саме підтримка сектору малого підприємництва повинна стати стратегічним завданням уряду для відновлення національної економіки та забезпечення її конкурентоспроможності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабій І. В., Баксалова О. М., Остапчук О. В. Механізм формування конкурентної політики малого підприємництва в післявоєнний період. *Innovation and Sustainability*. 2022. № 2. С. 123–130.
2. Гонtareва І. В., Євтушенко В.А., Михайленко Д.Г. Стан та особливості розвитку підприємництва в повоєнний період. *Науковий журнал «ECONOMIC SYNERGY»*. 2023. Випуск 2 (8). С. 148–158.
3. Державна програма Prozorro. Продажі Prozorro. Продажі. URL: <https://auction.e-tender.ua/v2/register>
4. Красота О. В., Кір'єв І. С. Особливості розвитку малого підприємництва в умовах порушення макро-економічної стабільності. *Ефективна економіка*. 2021. № 2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/100.pdf
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Трегубов О. Розвиток малого підприємництва в Україні: сучасні тенденції та перспективи. *Збірник наукових праць ДУІТ. Серія «Економіка і управління»*. 2019. Вип. 46. С. 109–117.
7. Через війну 840 підприємств переїхали в більш безпечні місця. Які регіони обирає бізнес. URL: <https://forbes.ua/news/chez-viynu-840-pidpriemstv-pereikhali-u-bilsh-bezpechni-mistsya-yaki-regioni-vibirae-biznes-23102023-16831>

REFERENCES:

1. Babiy I., Baksalova O., Ostapchuk O. (2022). Mechanism of formation of the competitive policy of small enterprises in the post-war period [The mechanism for the formation of the competitive policy of small enterprises in the post-war period]. *Innovation and Sustainability*, no. 2, pp. 123–130.
2. Gontareva I., Yevtushenko V., Mykhailenko D. (2023). Stan ta osoblivosti rozvitku pidpriemnistva v povoeonii period. [State and features of entrepreneurship development in the post-war period]. *ECONOMIC SYNERGY*, no. 2 (8), pp. 148–158.

3. State programme Prozorro.Sale Prozorro.Sale. URL: <https://auction.e-tender.ua/v2/register>
4. Krasota O. V., Kiriev I. S. (2021) Osoblyvosti rozvytku maloho pidpriemnytstva v umovakh porushennia makroekonomichnoi stabilnosti [Peculiarities of small business development in the context of macroeconomic stability disruption]. *Efektivna ekonomika*, no. 2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/100.pdf
5. Official website of the State Statistics Service of Ukraine. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
6. Tregubov O. (2019). Rozvitok malogo pidproemnistva v Ukraini suchasni tendencii ta perspektivi [Development of small entrepreneurship in Ukraine: modern trends and prospects]. *Collection of scientific papers of the DUIT. Series "Economics and Management"*, no. 46, pp. 109–117.
7. Cherez vinu 840 pidpriemstv pereihali v bilsh bezpechnie mesta. Yaki regioni obirae biznes. [Due to the war, 840 businesses moved to safer locations. What regions does business choose]. URL: <https://forbes.ua/news/cherez-vynu-840-pidpriemstv-pereikhali-u-bilsh-bezpechni-mistsya-yaki-regioni-vibirae-biznes-23102023-16831>